

Козак Е. П., Остапенко А. И., Тимчик Н. В. Особенности формирования готовности старшеклассников к военной службе и защите Отечества. Статья посвящена актуальной проблеме современной педагогической теории и практики - особенности формирования у учащихся старших классов готовности к военной защите Отечества. Актуальность данной проблемы исследования также определяется общественным запросом по повышению эффективности подготовки молодежи к военной службе и защите Отечества в учреждениях общего среднего образования в период фактической войны на востоке страны.

Сущность и цель статьи заключается в освещении современного состояния готовности учащейся молодежи по военной службе и защите Отечества; определении и обосновании критериев и показателей готовности старшеклассников к военной службе и защите Отечества; методики формирования готовности учащихся старших классов к военной службе и защите Отечества в учреждениях общего среднего образования.

Автором уточнено сущность понятий "готовность старшеклассников к защите Отечества". В работе установлено, что причинами низкого уровня готовности старшеклассников к военной службе и защите Отечества является низкая осведомленность с формами военно-патриотической работы, отсутствие желания участвовать в различных формах внеклассной работы. Значительная часть преподавателей допризывной подготовки требуют методической подготовки.

Ключевые слова: военная служба, готовность, деятельностный подход, защита Отечества, компетентностный подход, методы, отношение, старшеклассники, физическая подготовленность.

Kozak E. P., Ostapenko A. I., Timchik N. V. Features of the formation of readiness of high school students for military service and defense of the fatherland. The article is devoted to the topical problem of modern educational theory and practice – formation of senior students' readiness to defend the Homeland. The urgency of the problem under research is determined by the social requirement of increasing the efficiency of student youth readiness to military service and defence of Homeland in general educational institutions in the period of factual war in the east of Ukraine.

The essence and aim of the article is in the description of: contemporary state of student youth readiness to military service and Homeland defence; determining and substantiation of criteria and indices of high school students' readiness to military service and Homeland defence; methods of formation of senior students' readiness to military service and Homeland defence in general education institutions. During research, the author has applied theoretical methods (analysis, synthesis, comparison, classification, systematization, generalization), empirical methods (educational observation, conversation, questionnaire, testing of senior students, educational experiment (ascertaining, formative)) and statistical methods aimed at comparative analysis of research results, defining the dynamic of quantitative changes in the levels of Homeland defence readiness of high school students in general educational institutions. The scientific novelty of the research is the development of innovative methods of forming senior students' readiness of military service and Homeland defence in general education institutions.

The author has specified the essence of the notion 'senior students' readiness of Homeland defence'. In the paper, some causes of high school students' low level of Homeland defence readiness are ascertained, namely lack of information on military-patriotic work forms, lack of wish to take part in different forms of out-of-class activities. Many pre-conscript training teachers need methodic assistance.

In accordance with the results obtained, the researcher makes a conclusion that the substantiated educational conditions of forming senior students' readiness of Homeland defence and military service are effective, as well as subject and key competencies, and proves the necessity of their creative implementation in the educational process of general education institutions.

Keywords: military service, readiness, activity approach, competency approach, methods, attitude, high school students, physical preparedness.

Постановка проблеми. Порушення територіальної цілісності Української держави, бойові дії на сході України не залишили осторонь систему підготовки учнівської молоді до військової служби та захисту Вітчизни й вимагають пошуку й дослідження ефективних форм і методів організації і проведення процесу підготовки громадян України до служби в Збройних Силах України, Міністерстві Внутрішніх Справ та інших військових формувань. Це пов'язано з тим, що система підготовки учнівської молоді до військової служби та захисту Вітчизни безпосередньо зв'язана з обороноздатністю держави, культурним та духовним розвитком суспільства. Розкриваючи соціальний, економічний, оборонний, культурний і духовний потенціал української держави, система підготовки особистості до військової служби та захисту Вітчизни виступає як особлива, історично обумовлена форма соціальної практики, яка містить навчально-методичні, програмно-нормативні та організаційно-педагогічні складові, покликани задовольнити потребу суспільства у якісній підготовці громадян України до військової служби та захисту Вітчизни.

Актуальність дослідження проблеми формування готовності старшокласників до захисту Вітчизни також зумовлена низкою суперечностей між: суспільною значущістю формування готовності учнівської молоді до захисту Вітчизни і недостатньою теоретичною розробленістю з цієї проблеми; значним потенціалом закладів загальної середньої освіти щодо підготовки старшокласників до захисту Вітчизни та низьким рівнем підготовленості учнів старших класів до захисту Вітчизни; зростанням вимог до рівня професійної підготовки майбутніх викладачів предмету "Захист Вітчизни" та низьким рівнем їхньої готовності до професійної діяльності в закладах загальної середньої освіти.

Визначені суперечності та нагальна потреба їх розв'язання стали підґрунтям для гіпотези дослідження. Загальна гіпотеза полягає в тому, що підготовка старшокласників до військової служби та захисту Вітчизни буде більш ефективною за умови реалізації компетентнісного та діяльнісного підходів згідно положень «Нової української школи».

Мета та завдання. Основна мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов реалізації компетентнісного та діяльнісного підходів згідно положень «Нової української школи» у процесі формування в старшокласників готовності до військової служби та захисту Вітчизни. Відповідно завданнями дослідження є: вивчення сучасного стану готовності учнівської молоді до військової служби та захисту Вітчизни; визначення критеріїв та показників формування в старшокласників готовності до захисту Вітчизни; визначення та обґрунтування педагогічних умов формування в учнів старших класів готовності до військової служби та захисту Вітчизни, формування предметних та ключових компетентностей згідно положень «Нової Української школи» у процесі викладання предмету «Захист Вітчизни та позакласної роботи».

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати аналізу практики освітньої роботи у закладах загальної середньої освіти підтверджують, що рівень готовності старшокласників до захисту Вітчизни не відповідає сучасним вимогам. У багатьох закладах загальної середньої освіти початкова військова підготовка на заняттях із «Захисту Вітчизни» організовується й проводиться на низькому методичному рівні. На заняттях із предмету «Захист Вітчизни» переважають вербальні форми й методи навчання і виховання, рівень готовності (освітньої, фізичної, психологічної, соціальної) старшокласників до захисту Вітчизни не відповідає сучасним вимогам.

На сьогодні в Україні провідні позиції у дослідженні цієї проблеми посідають: А. Афанасьєв (педагогічні основи військово-патріотичного виховання), І. Бех, К. Чорна (програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді), М. Зубалій (військово-патріотичне виховання старшокласників у процесі позакласної роботи), В. Івашковський (концепція військово-патріотичного виховання молоді України), Е. Єрьоменко (розвиток українського національного виду спорту «Хортинг» серед учнівської молоді), О. Кириченко (виховання старшокласників на військово-козацьких традиціях), А. Резник (особистісно зорієнтований підхід до викладання предмету «Захист Вітчизни»), Д. Михальченко (військово-патріотичне виховання учнівської молоді засобами гри «Хортинг-Патріот») тощо.

Розглянувши сучасні підходи науковців до проблеми активізації процесу формування в старшокласників готовності до військової служби та захисту Вітчизни, ми розглядаємо її з позиції, що ґрунтується на засадах діяльнісного підходу стосовно розуміння поняття сформованості готовності учнів старших класів до військової служби. Означений підхід дозволив визначити та схарактеризувати 5 видів готовності старшокласників до військової служби та захисту Вітчизни (освітня, фізична, психологічна, соціальна, морально-духовна).

У результаті теоретичного дослідження проблеми формування готовності старшокласників до військової служби були визначені ключові поняття: формування готовності старшокласників до захисту Вітчизни – це система методологічних підходів, педагогічних цілей, форм, методів, способів та прийомів, виконання яких забезпечує в учнівської молоді морально-духовну, освітню, фізичну, психологічну та соціальну готовність до військової служби та захисту Вітчизни; готовність старшокласників до захисту Вітчизни – це всебічна готовність, а саме морально-духовна, освітня, фізична, психологічна та соціальна готовність старшокласників до військової служби та захисту Вітчизни, що зумовлена свідомим прийняттям цінностей військово-патріотичного виховання та виконання конституційного обов'язку забезпечення захисту суверенітету і територіальної цілісності України.

Під час дослідження були визначені показники та рівні сформованості когнітивного критерію готовності старшокласників до військової служби та захисту Вітчизни (усвідомлення готовності до військової служби та захисту Вітчизни як важливої складової життєдіяльності; розуміння важливості стану готовності особистості до військової служби та захисту Вітчизни на противагу стану неготовності до військової служби та захисту Вітчизни; знання історії українського війська, розуміння його ролі у відстоюванні ідеалів свободи, державності, незалежності та територіальної цілісності України); емоційно-ціннісного критерію (інтерес до діяльності, спрямованої на підготовку до військової служби та захисту Вітчизни; радісне переживання в процесі діяльності, спрямованої на підготовку до військової служби та захисту Вітчизни; бажання брати участь у різних формах військово-оборонної діяльності) та діяльнісного критерію (активність у проведенні пошукової роботи, у процесі вивчення предмету «Захист Вітчизни», вивчення історії України, Збройних Сил України; проявлення поважного ставлення до національних символів України, ветеранів Другої світової війни, людей похилого віку, учасників ООС; активна участь у туристських походах, змаганнях з військово-прикладних видів спорту та військово-патріотичних спортивних іграх «Хортинг-Патріот», Сокіл («Джура») та інших).

Одним із провідних методологічних підходів щодо формування готовності старшокласників до військової служби у контексті положень «Нової Української школи» став компетентнісний підхід. Він полягає у взаємозв'язаному формуванні в старшокласників ключових та предметних компетентностей; логічній послідовності й достатності засвоєння старшокласниками предметних компетентностей; орієнтації під час реалізації формування готовності до військової служби на особистість учня як на мету, результат і головний критерій його ефективності. Цей підхід вимагає вивчення і врахування індивідуальних особливостей старшокласників, їхніх потенційних можливостей та інтересів у процесі вивчення предмету «Захист Вітчизни» та військово-патріотичного виховання, що конкретизується в індивідуальному та диференційованому підходах.

У процесі формувального етапу дослідження були визначені та експериментально перевірені педагогічні умови формування готовності старшокласників до військової служби та захисту Вітчизни:

1. Формування знань з історії рідної школи, місцевості, історії України, Збройних Сил України; обізнаності з формами військово-патріотичної роботи (туристські походи, змагання, військово-патріотичні спортивні ігри Хортинг-Патріот, Сокіл («Джура»)); усвідомленість змісту понять «готовність», «готовність до захисту Вітчизни»;
2. Широке застосування ігрового й змагального методів та створення ситуацій успіху з метою забезпечення емоційно-ціннісного впливу на учнів, спрямованого на формування в них позитивного ставлення та позитивних емоцій від

заняты військово-прикладними видами спорту.

3. Застосування методів і прийомів стимулювання, мотивування та заохочення з метою забезпечення емоційно-ціннісного впливу на старшокласників, спрямованого на формування в них прагнення до діяльності, що передбачає підготовку до військової служби та захисту Вітчизни.

Результати дослідження підтвердили загальну гіпотезу дослідження щодо реалізації експериментальної методики підвищення ефективності підготовки старшокласників до військової служби та захисту Вітчизни узагальненими показниками динаміки рівнів сформованості у старшокласників готовності до військової служби та захисту Вітчизни на початку й наприкінці формувального етапу дослідження (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка рівнів сформованості у старшокласників готовності до військової служби та захисту Вітчизни

Рівні	Експериментальна група		Динаміка	Контрольна група		Динаміка
	на початок експерименту	на кінець експерименту		на початок експерименту	на кінець експерименту	
	%	%		%	%	
Високий	10,1	28,1	+18,0	10,1	15,1	+5,0
Середній	38,3	47,2	+8,0	38,9	44,0	+5,0
Низький	51,6	24,7	-26,0	51,0	40,9	-10,0

Висновки. Результативність експериментальної роботи засвідчено кількісно-якісними змінами показників готовності щодо військової служби в учнів експериментальних і контрольних груп на початку й наприкінці формувальних впливів. Так, кількість учнів із високим рівнем готовності щодо військової служби та захисту Вітчизни в експериментальних групах зросла на 18,0 %, із середнім – на 8,0 %, а з низьким рівнем зменшилась на 26,0 %. У контрольних групах ця динаміка мала такий вигляд: кількість учнів із високим рівнем зросла на 5,0 %, із середнім – на 5,0 %, а з низьким рівнем зменшилась на 10,0 %. Порівняння початкових і кінцевих результатів дослідження підтвердило ефективність обґрунтованих педагогічних умов формування готовності у старшокласників до військової служби та захисту Вітчизни, предметних та ключових компетентностей учнів та необхідність їх творчого використання в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти.

Відтак, імплементація компетентнісного підходу щодо формування готовності старшокласників до військової служби та захисту Вітчизни в контексті положень «Нової української школи» дала змогу ефективніше організувати викладання предмету «Захист Вітчизни» і військово-патріотичного виховання учнів 10–11 класів й забезпечити формування у старшокласників освітньої, фізичної, психологічної, соціальної, морально-духовної готовності щодо військової служби та захисту Вітчизни.

Література

1. Афанасьєв, А. О. (2005). Педагогічні основи військово-патріотичного виховання військовослужбовців строкової служби Збройних Сил України (Дис. канд. пед. наук). Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, Київ.
2. Беляєва, О. А. (2015). Подготовка к воинской службе как педагогическая проблема. Вестник Таганрогского института имени А.П. Чехова, 81-83.
3. Бех, І. Д., & Чорна К. І. (2014). Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, Київ.
4. Дзюбан В. В. (2012). Духовно-нравственное и военно-патриотическое воспитание казачьей молодежи. Вестник Костромского государственного университета им. Н.А. Некрасова, 2, 60-64.
5. Єрьоменко, Е. А. (2014). Хортинг – національний вид спорту України: метод. посібник. Київ: Паливода А. В.
6. Зубалій, М. Д. (2003). Сутність і зміст поняття «Військово-патріотичне виховання». Освіта і управління (Т. 6, 2, 110–116).
7. Івашковський, В. В. (2015). Концепція військово-патріотичного виховання молоді України. У Бех І. Д. (Ред.), Теорія і методика хортингу: зб. наук праць (Вип. 3, 22-27). Київ: Паливода А.В.
8. Кириченко, О. В. (2006). Виховання старшокласників на військово-козацьких традиціях у процесі допризовної підготовки. (Дис. канд. пед. наук). Херсонський державний університет. Херсон.
9. Михальченко, Д. Г. & Ліцман А. В. (2015). Хортинг-Патріот: навчальна програма факультативу (гуртка). 4 роки. Київ: Паливода А.В.
10. Остапенко, О. І., Зубалій, М. Д. & Шаповалов Б. Б. (2016). Концептуальні засади реформування військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді України. Фізичне виховання в рідній школі, 6, 33–35.
11. Резник, А. С. (2013). Особистісно зорієнтований підхід до викладання предмета «Захист Вітчизни» як основний напрям гуманізації навчально-виховного процесу. Основи захисту Вітчизни, 4, 11–13.
12. Тимчик, М. В. (2013). Патріотичне виховання старших підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи. (Дис. канд. пед. наук). Інститут проблем виховання НАПН України. Київ.

References

1. Afanasiev, A. (2005). Pedagogical bases of military-patriotic education of army conscripts of the Armed Forces of Ukraine. (PhD dissertation, Kyiv).
2. Beliaeva, O. (2015). Podhotovka k voinskoi sluzhbe kak pedagogicheskaja problema [Training to military service as an educational problem]. Vestnik Taganrogskego institute imeni A. P. Chekhova (pp. 81-83).

3. Bekh, I. & Chorna, K. (2014). Prohrama ukrainskoho patriotychnoho vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi [Program of Ukrainian patriotic education of children and youth]. Kyiv.
4. Dziuban, V. (2012). Dukhovno-nravstvennoie i voienno-patrioticheskoie vospitaniie kazachiei molodiezhy [Spiritual-moral and military-patriotic education of Kazak youth]. Vestnik Kostromskogo gosydarstvennogo universiteta im. N. A. Nekrasova, 2, 60-64.
5. Yeriomenko, E. (2014). Khortynh – natsionalnyi vyd sportu Ukrainy [Horting – national sport of Ukraine]. Kyiv: Palyvoda A. V.
6. Zubalii, M. (2003). Sutnist ta zmist poniattia "Viiskovo-patriotychne vykhovannia" [The essence and content of the notion "military-patriotic education"]. Osvita i upravlinnia, v. 6, 2, 110–116.
7. Ivashkovskiy, V. (2015). Kontseptsia viiskovo-patriotychnoho vykhovannia molodi Ukrainy [Conception of military-patriotic education of youth of Ukraine]. Teoriia i metodyka khortynhu: ed. 3 (pp. 22-37). Kyiv: Palyvoda A. V.
8. Kyrychenko, O. (2006). Vykhovannia starshoklasnykiv na viiskovo-kozatskykh tradytsiakh u protsesi dopryzovnoi pidhotovky [Education of senior school students on military-kozak traditions in the process of pre-conscript training]. (PhD dissertation, Kherson).
9. Mikhalchenko, D. & Litsman, A. (2015). Khortynh-Patriot: navchalna prohrama fakultatyvu (hurtka). 4 roky [Horting-Patriot: educational program of additional course (club)]. Kyiv: Palyvoda A. V.
10. Ostapenko, O., Zubalii, M. & Shapovalov, B. (2016). Kontseptualni zasady reformuvannia viiskovo-patriotychnoho vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi Ukrainy [Conceptual principles of reforming military-patriotic education of children and youth of Ukraine]. Fizychnе vykhovannia v ridnii shkoli, 6, 33-35.
11. Reznik, A. (2013). Osobystisno zorientovanyi pidkhid do vykladannia predmeta 'Zakhyst Vitchyzny' jak osnovnyi napriam humanizatsii navchalno-vykhovnoho protsesu [Personality oriented approach to teaching the subject 'Homeland defence' as the main direction of humanization of educational process]. Osnovy zakhystu Vitchyzny, 4, 11-13.
12. Tymchyk, M. (2013). Patriotychne vykhovannia starshykh pidlitkiv u protsesi fizkulturno-masovoi roboty [Patriotic education of senior adolescents in the process of physical education activities]. (PhD dissertation, Kyiv).

УДК: 378.14:796.01

Копочинська Ю. В.,
кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, завідувач кафедри фізичної терапії, ерготерапії,
ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая», м. Київ
Дмитрієва Н. С.,
студент, ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая», м. Київ

БАЗОВІ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ТА ЕРГОТЕРАПІЇ У СТАНОВЛЕННІ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

У статті виділені, в системі блоків, базові компетенції: комунікативному, особистого удосконалення, когнітивному, інформаційному, емоційно-вольовому, соціальному та особистісному. У кожному з блоків виділені основні складові базових компетенцій майбутніх фахівців з фізичної терапії та ерготерапії, а також мету і завдання їх розвитку. Встановлено, що гармонійний розвиток базових компетенцій у майбутніх фахівців з фізичної терапії та ерготерапії є основою становлення їх професійної майстерності. Для формування базових компетенцій фахівців з фізичної терапії та ерготерапії є необхідним встановлення інтеграційних зв'язків між елементами системи змісту освіти. Також є необхідним виділення організаційно-педагогічних умов формування базових компетенцій фахівців з фізичної терапії та ерготерапії, які поділено на чотири групи: організаційні, змістовно-технологічні, контрольньо-оцінні, акмеологічні.

Ключові слова: фахівець, фахівець з фізичної терапії та ерготерапії, фізична терапія, професійна майстерність, професійні компетенції, базові компетенції, організаційно-педагогічні умови.

Копочинская Ю. В., Дмитриева Н. С. Базовые компетенции будущих специалистов по физической терапии и эрготерапии в становлении профессионального мастерства. В статье выделены, в системе блоков, базовые компетенции: коммуникативном, личного совершенствования, когнитивном, информационном, эмоционально-волевом, социальном и личностном. В каждом из блоков выделены основные составляющие базовых компетенций будущих специалистов по физической терапии и эрготерапии, а также цели и задачи их развития. Установлено, что гармоничное развитие базовых компетенций у будущих специалистов по физической терапии и эрготерапии является основой становления их профессионального мастерства. Для формирования базовых компетенций специалистов по физической терапии и эрготерапии необходимо установление интеграционных связей между элементами системы содержания образования. Также необходимо выделение организационно-педагогических условий формирования базовых компетенций специалистов по физической терапии и эрготерапии, которые разделены на четыре группы: организационные, содержательно-технологические, контрольньо-оценочные, акмеологические.

Ключевые слова: специалист, специалист по физической терапии и эрготерапии, физическая терапия, профессиональное мастерство, профессиональные компетенции, базовые компетенции, организационно-педагогические условия.